

CAPUT XV.

Compendium disputationis de cooperatione gratiae et liberi arbitrii, aliquot sententiis comprehensum.

Ad extremum totius disputationis operæ pretium esse duxi, si per modum compendii sententiis aliquot comprehenderem, quid de cooperatione gratiae et liberi arbitrii sentiam, adjuncta simul auctoritate, non solum Concilii, aut veteris alicujus patris, sed etiam Joannis Driedonis, et Ruardi Tapperi, qui hac nostra ætate totam hanc materiam diligentissime pertractarunt, ut habeat lector, ubi plura legere possit, si velit.

Septem quasi tempora hominis per Spiritum renascentis, his nostris sententiis concludemus. Primum dici potest, cum omni gratia Dei caret, et in tenebris peccati, vel morte jacet. Secundum cum a Deo, per internam vocationem excitatur. Tertium, cum vocationi acquiescens, eligit poenitentiam. Quartum, cum incipit opera poenitentiae facere, orare, jejunare, flere, eleemosynas dare. Quintum, cum illi per actionem poenitentiae disposito, gratia justificationis infunditur. Sextum, cum justificatus, opera justitiae facere statuit. Septimum, cum ipsa opera faciens viam mandatorum magna alacritate percurrit.

Prima sententia: « Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, non solum ad opera naturalia, et moralia, sed etiam ad opera pietatis, et supernaturalia ». Docet hoc S. Augustinus in lib. de spir. et litter. cap. 33. ubi dicit, liberum arbitrium esse vim naturalem et mediam, quæ ad fidem, et infidelitatem inclinari potest. Vide Driedonem in lib. de concordia liberi arbitrii, et prædestinationis cap. 3. et Tapperum in explicatione art. 7.

Idem etiam probatur ratione. Nam liberum arbitrium non potest dari, nec tolli per gratiam, neque per peccatum. Manet igitur ante gratiam, et post peccatum. Non dari per gratiam, certum est, quia libero arbitrio possumus bene et male uti, et non nisi per ipsum peccamus, quando peccamus, ut S. Augustinus docet lib. II. de peccator. mer. et remiss. cap. 18. at gratiæ donis nemo

(1) Joan. XV, 5.

potest male uti. Neque per gratiam ullus peccat. Nec minus certum est, non dari liberum arbitrium per peccatum, quoniam nemo potest bene uti peccato, libero autem arbitrio (ut dictum est) bene et male utimur. Non tolli per gratiam, extra controversiam est, quoniam gratia perficit, non destruit naturam. Non tolli etiam per peccatum, inde constat, quod peccatum lædere potuit naturalia bona, non tamen extinguere, ut supra multis argumentis probatum est.

Secunda sententia. « Habet homo ante omnem gratiam, potentiam remotam, et imperfectam ad opera pietatis faciendâ ». Docet hoc idem Augustinus libro de prædest. Sanctorum cap. 5. « Posse habere fidem, et charitatem naturæ est hominum ». Idem lib. de gratia Christi cap. 50. citat Ambrosium his verbis: « Naturalem possibilitatem, peccato esse vitiatam, enervem, infirmamque testatur venerandus Ambrosius ». Vide Driedonem loco notato. Denique intelligi non potest, quomodo ad opera pietatis active voluntas humana concurrat, si non habeat ex se potentiam activam, saltem remotam.

Tertia, « Non habet homo ante omnem gratiam potentiam proximam et perfectam ad opera pietatis, et ideo nihil omnino in hoc genere ex se facere potest ». S. August. lib. 1. retract. cap. 22: « In potestate, inquit, hominis est, mutare in melius voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur a Deo; de quo scriptum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri ». Atque hinc solvitur illud dilemma Kemnitii. Aut habet homo ex se aliquas vires, quamvis exiles, aut nullas omnino. Si habet aliquas, ergo potest aliquid sine Deo, contra illud Joan. XV: *Sine me nihil potestis facere* (1). Si nullas, igitur extinctum est liberum arbitrium, neque gratiæ cooperari potest. Sed hoc dilemma ex dictis in hac, et superiore sententia, plane solutum manet. Habet enim potentiam remotam, et vires imperfectas, et ideo nihil per se potest, sed si perficiatur ea potentia, et vires addantur, poterit multa præstare.

Dices: Quomodo liberum est arbitrium ad utrumlibet ante gratiam, si bonum facere non potest? Respondeo, liberum est, sed ejus libertas est quasi ligata et impedita; solvitur autem et expeditur, cum potentia proxima ad operandum per Dei gratiam prævenientem ei conferatur. Simile aliquid

experimur in potentia videndi: nam absente specie sensibili, habet homo potentiam et libertatem videndi; non enim ea species causa est libertatis, aut potentiae videndi; tamen potentia remota est, et libertas ligata, donec accepta specie potentia perficiatur, et in actum prodire possit.

Quarta. « Gratia excitans interna necessario præcedere debet hominis conversionem, sive ab infidelitate ad fidem; sive a peccato ad justitiam, neque sufficit gratia adjuvans ». Hæc est contra quosdam, qui existimant, sufficere externam excitationem per Evangelii prædicationem, vel lectionem, cum auxilio Dei concurrente ad eliciendum actum conversionis.

Sed probatur nostra sententia ex loco illo Evangelii, Joan. VI. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum*. Tractus enim non est gratia adjuvans, sed excitans, quia prævenit nolentem, ut faciat volentem; gratia enim adjuvans non prævenit, sed comitatur, neque dicitur trahi, qui juvatur, sed qui impellitur. Neque per hunc tractum potest intelligi prædicatio externa. Dominus enim jam prædicaverat istis, quibus dicebat: *Nemo potest ad me venire, etc.* sed quoniam multi ex iis non convertebantur, ideo adjunxit: *Nemo potest, etc.* et addidit: *Omnis, qui audit a Patre meo et didicit, venit ad me.*

De hoc tractu loquens Augustinus in lib. de prædestin. Sanct. cap. 8: « Valde, inquit, remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, et docet, ut veniatur ad filium. Ibi est et filius, quia ipse est verbum ejus, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis ». Non igitur hic tractus est prædicatio externa, quæ non est remota a sensibus carnis. Immo carnis aurem potissimum pulsatur.

Idem probatur ex can. 7. Concilii Arausiacani, ubi dicitur, hæretico spiritu falli eum, qui dicit, posse hominem evangelizanti prædicationi consentire, absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti. Et ex illo canon. 14. Concilii ejusdem: « Nullus miser de quantalacumque miseria liberatur, nisi eum misericordia divina præveniat ». Jam autem diximus, gratiam adjuvantem proprie non prævenire, sed comitari. Tunc enim solum juvamus, cum re ipsa conversionis actum producimus.

Sed hoc ipsum clarissime docuit Concilium Tridentinum, quod illi non spernunt sed explicare conantur, contra quos in præ-

sentis disserimus. Igitur Concilium sess. 6. cap. 5. generatim loquens de conversione tam fidelis, quam infidelis, dicit exordium justificationis sumi a Dei vocatione, seu excitatione, et declarat hanc excitationem fieri, tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, ubi aperte loquitur de excitatione interna. Deinde cap. 6. de infidelibus dicit: « Disponuntur, dum excitati divina gratia, et adjuti, etc. » Et cap. 14. de fidelibus lapsis: « Qui vero, inquit, accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum excitante Deo, per poenitentiae Sacramentum, merito Christi, amissam gratiam, recuperare procuraverint ». Et can. 3. « Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, poenitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit ».

Nec puto ullum fore tam audacem, ut hunc locum in eam sententiam detorqueere conetur, ut per prævenientem Spiritus sancti inspirationem intelligendam esse velit externam prædicationem. Multo etiam minus probanda est illorum interpretatio, qui dicunt, Concilium loqui de modo ordinario, et communi vocationis, non de omni vocatione. Nam Concilium non dicit, neminem credere aut poenitere, sed neminem posse credere aut poenitere, sine præveniente inspiratione.

Idem probari potest ex Patribus. Nam certe Augustini verba clarissima sunt in II. lib. de peccat. mer. et remiss. cap. 18: « Quod nos ad Deum convertimus, nisi ipso excitante et adjuvante non possumus ». Et ne trahatur excitatio ad prædicationem externam, repetatur locus paulo ante citatus, de prædestinatione Sanctor. cap. 8. et consuletur totus liber de gratia Christi, sed præsertim cap. 7. et seq.

S. vero Gregorius, non solum prædicationem hominum, sed ipsam Dei vocem externam non sufficere sine interna inspiratione confirmat in lib. XI. Moral. cap. 5. « Cain, inquit, divina voce admoneri potuit, et mutari non potuit, quia exigente culpa malitiæ, jam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat ».

Et S. Fulgentius in lib. de Incarnat. et grat. Christi, in ultimis verbis: « Frustra, inquit, sermo divinus exterioribus auribus sonat, nisi Deus spirituali munere, auditum hominis interioris aperiat ».

S. Prosper in lib. contra Collatorem, cap. 28. reprehendit Cassianum, quod diceret, inesse animæ semina virtutum, sed excitanda per externam prædicationem. Ponit enim hæc verba Cassiani : « Ad perfectionis incrementum semina hæc pervenire non poterunt, nisi opitulatione divinæ fuerint excitata ». Et addit : « Ut scilicet opitulatio Dei sit cohortatio, atque doctrina ; mens autem quæ virtutum est opulenta seminibus, utatur facultate, possidet etc. »

Denique S. Bernardus, ut alios omittam, in libro de grat. et liber. arbit. : « Conatus, inquit, liberi arbitrii et cassi sunt, si non adjuventur, et nulli, si non excitentur ».

Accedat postremo etiam ratio, nam gratia adjuvans, requiritur ad exercitium actus, gratia excitans ad specificationem. Illa enim est ratio agendi, et quasi semen fructus futuri, ut eam appellat sanctus Prosper in II. lib. de vocatione gentium, cap. 26. et sicut aqua, ut possit calefacere, non solum exigit concursum divinum, quo adjuvetur, sed etiam ut prius in ipsa imprimatur forma caloris, quæ sit ratio agendi ; et terra, ut possit germinare, non solum eget cooperatione Dei, sed etiam conceptione seminis : sic et humana mens, ut pariat actum pietatis, non auxilio tantum eget cooperationis Dei, sed etiam semine Spiritus sancti, quod in gratia excitante, ac præveniente, id est, in illuminatione cordis et boni desiderii inspiratione consistit.

At objiciunt aliqui : primo si semper requiritur excitatio præveniens, quomodo aliqui convertuntur in momento ? Secundo, si semper requiritur excitatio præveniens, non igitur in potestate hominis erit conversio. Non enim excitatio illa est in hominis potestate. Tertio, fideles, quamvis peccatores, fidem habent, igitur per eam orare possunt, ac per hoc non egent gratia excitante. Quarto, possumus nos addere testimonium S. Augustini ex lib. de spiritu et littera cap. 34. ubi sic loquitur : « Visorum suasionibus agit Deus, ut velimus et credamus, sive extrinsecus, per Evangelicas exhortationes, sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem ».

Respondeo ad primum, conversionem fieri semper in momento, si conversio accipiatur pro actu voluntatis, quo vocationi Dei consentinus : sed si accipiatur pro toto illo ope-

(1) II Tim. II, 25.

re, quo vocantem audimus et vocationem percipimus, ac demum illi acquiescimus, non posse fieri in momento, sed in tempore brevissimo, quod non inusitate momentum dici poterit. Illos enim repente converti vulgo dicere solemus, qui statim ut audierint vocem aliquam concionatoris, aut sententiam aliquam legerint, vitam mutare constituunt, ita ut neque dies, neque horæ, sed tempus longe brevius inter vocem concionatoris, et conversionem peccatoris intersit.

Ad secundum respondeo, Conversionem semper esse in potestate liberi arbitrii, quoniam potest semper converti, quando voluerit. Id enim dicitur esse in potestate (ut Augustinus definit lib. de spiritu et littera cap. 31. et lib. v. de Civit. I ei cap. 10) quod adest, quando volumus, et quando nolumus non adest. Quo sensu admittit Augustinus ibidem, fidem esse in potestate liberi arbitrii, quia credit homo, si vult, et si non vult, non credit. Cæterum ipsum velle credere, aut converti, non potest homo habere, nisi per gratiam prævenientem acceperit, ut possit. Neque est in potestate hominis, ut Deus illum vocet atque excitet ; alioqui non diceret Apostolus II ad Timoth. II. *Ne quando det eis Deus penitentiam, et convertantur a diaboli laqueis* (1). Neque tam anxie oraret Ecclesia pro infidelibus, aliisque peccatoribus, si possent ipsi suis viribus, absque divina inspiratione converti. Atque hoc est, quod supra diximus, habere hominem ad actus pietatis, ante omnem gratiam, liberum arbitrium et potentiam remotam, sed non proximam.

Ad tertium respondeo, in homine peccatore fidem quidem esse, sed mortuam. Quæ nihil operari potest in ordine ad salutem, nisi per divinam inspirationem et vocationem excitetur.

Ad quartum respondeo, ad gratiam excitantem pertinere, ut proponat objectum aliquod congruum menti, per quod homo persuaderi possit ; et præterea ut excitet mentem ad illud considerandum, et ut moveat voluntatem, eamque inclinet ad illud acceptandum. Quod igitur attinet ad representationem objecti, non est necessarium, ut id semper fiat interius, sed satis est, si fiat extrinsecus per Evangelicam exhortationem, et hoc est quod dicit eo loco S. Augustinus, ubi non negat requiri, ut Deus intrinsecus

excitet ad intendendum prædicationi, et ad eam amplectendam. Quamvis illa etiam sit gratia Dei, quod talis exhortatio extrinsecus offeratur, quæ menti sit congrua, ut idem Augustinus docet in lib. de bono persever. cap. 14. Vide Driedonem in libro de captiv. et redempt. generis humani, tract. 5. cap. 2 par. 2. Tapperum in explicat. art. 7. ante medium, id est, ante illa verba capitalia : tractantur circa hanc materiam etc. pag. 315. in alia editione 320.

Quinta sententia : « Gratia excitans datur homini sine ullis meritis præcedentibus, ac sine ulla preparatione ». Hæc satis probata est supra cap. 4. et 5. et manifestissima est, nam cum hæc absolute prima gratia sit, non potest ulla ratione cadere sub meritum, ne gratia non sit gratia, et cum hæc eadem sit prima dispositio ad justitiam, non potest eam ulla ratione præcedere alia dispositio.

Sexta : « Gratia excitans non datur homini sine actione ipsius, quamvis sine cooperatione liberi arbitrii detur ». Hæc etiam probata est supra in cap. 9. et non minus est certa, quam superior. Nam gratia excitans, duo quædam complectitur, initium bonæ cogitationis, et initium boni desiderii. Cogitare autem, et desiderare sunt actus mentis et voluntatis. Quare fieri non potest, ut quis sine suo actu ad cogitandum et desiderandum excitetur. Quia tamen sunt repentini quidam motus, et omnem deliberationem rationis præveniunt, ideo non sunt actus liberi arbitrii ; quæ sunt etiam sæpe immunda desideria, et sordidæ cogitationes, quas diabolus interdum nobis etiam invitis immittit. Et sicut de malis motibus, quos inviti patimur, quoniam liberi non sunt, vere dicit Apostolus : *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, ad Roman. VII (1). Ita de istis motibus bonis eadem ratione, quia liberi non sunt, dicere possumus. Jam non ego operor illos, sed quæ prævenit me gratia Dei. De iis Augustinus in lib. de spir. et lit. cap. 34. scribit : « Visorum suasionibus agit Deus ut velimus, sive extrinsecus per Evangelicas exhortationes, sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quod ei veniat in mentem ».

Septima. « Ad assentiendum gratiæ excitanti, seu divinæ internæ vocationi, requiritur necessario gratia adjuvans ». Hæc nota est ex testimoniis supra citatis, Concilii Tri-

(1) Rom. VII, 17.

dentini sess. 6. cap. 5. Disponuntur ad justificationem, dum excitati, et adjuti, libere moventur in Deum. Et S. Augustini in Enchiridio cap. 32. « Hominis voluntatem, et præparat adjuvandam, et adjuvat præparatam ». Et lib. II. de peccator. meritis et remiss. cap. 18. « Quod nos ad Deum convertimus, nisi ipso excitante, et adjuvante non possumus ». Et S. Bernardi libro de grat. et liber. arbit. « Conatus liberi arbitrii, et cassi sunt, si non adjuventur, et nulli, si non excitentur ».

Est autem hoc loco breviter annotandum, a nonnullis distingui quatuor motus, qui possunt in homine existere, cum a Deo interna inspiratione excitatur. Vel enim qui vocatur, rejicit vocantem ; vel neque rejicit, neque recipit, sed sinit Deum pulsare ad ostium cordis, et tamen nullo modo afficitur ad pulsantem ; Vel neque rejicit, neque recipit, sed gaudet tamen ea vocatione, et incipit affici ad vocantem ; vel denique simpliciter vocantem amplectitur, et se trahi sinit quocumque ille voluerit.

Et quidem de primo et postremo cordis motu, nulla potest esse discordia. Certum est enim, posse hominem sine auxilio gratiæ rejicere vocantem : non enim Deus nos ad peccandum adjuvat : nec minus est certum, non posse hominem sine Dei gratia, vocantem amplecti. Ac de his duobus motibus loquitur S. Augustinus, cum ait in lib. de gratia Christi cap. 14. « Hoc arbitrium potest esse solum, si non venit ; non autem potest esse, nisi adjutum, si venit ». De secundo et tertio aliqui ambigunt, sed vix est ulla justa causa ambigendi. Nam secundus pertinet ad primum, et tertius ad postremum.

Secundus (inquam) ad primum pertinet, quoniam audire vocantem, et non sequi, quid est aliud nisi eum contemnere ac rejicere ? certe qui pauperem clamantem audit, et non movetur ad misericordiam, neque aliquid ei donat, repellere illum dici potest, quamvis neque verbo, neque manu illum abigat. Et qui longo tempore audit suadentem, et non persuadetur, nonne dicitur suadenti resistere ? Quare S. Augustinus, loco notato, non ait : Hoc arbitrium potest esse solum, si Deum repellit, sed ait : « Potest esse solum, si non venit ». Itaque non solum repellere vocationem contrario aliquo